

לפ"ז מיישב הישמח משה באופן נפלא, דגם לגבי הלימוד באתרוג הגזול יש לחלק אי אסורו משום 'לכם' או משום 'מצוה הבאה בעבירה', דאיתא בגמרא לגבי מתנה ע"מ להחזיר, (להלן מא:): אמר רבא, הילך אתרוג זה על מנת שתחזירהו לי, נטלו ויצא בו, החזירו - יצא, לא החזירו - לא יצא (ומפרש רש"י, דאגלאי מילתא דמעיקרא גזל הוא בידו).

נמצא באופן שנתנו במתנה ע"מ להחזיר ולא החזירו יש בו חסרון של 'לכם', כיון שעדיין אינו שלו, ויש פסול בעצם הלקיחה שלא היה שלו. אבל אי אמרינן משום מצהב"ע הרי כל פסולו הוא רק כשהמצוה נעשית על ידי העבירה, אבל כאן הרי לקחו בהיתר דהא אם מחזירו הרי הוא מתנה למפרע, וא"כ הרי לא קיים המצוה ע"י העבירה שלא החזירו, ושפיר היה יוצא בו. — לכן הוצרך לכתוב 'לכם להוציא הגזול' שאף באופן של מתנה ע"מ להחזירו, שאם לא החזירו לא יצא.

[יישוב זה מובא ג"כ ב"שפת אמת" (כט: בד"ה עוד י"ל), ומוסיף עוד דבזה מתיישב ג"כ לשון המשנה 'לולב הגזול' ולא נכתב 'הגזול לולב', כיון דהגזול לולב הכוונה שגזלו ואח"כ מקיים בו המצוה, אבל באופן של מתנה ע"מ להחזירו ולא החזירו הרי בשעת הלקיחה לא גזל, רק כעת נתברר שהוא לולב הגזול למפרע — ולכן נכתב בלשון זה, שגם באופן כזה לא יצא, עיי"ש עוד - ובסוף דבריו כותב: והגדתי זה לפני אמו"ז הגאון הקדוש ז"ל (- החידושי הרי"ם) וקלסיה] א

א. בענין דברי השפת אמת על "מתנה על מנת להחזיר" מסופר, שה"שפת אמת" זצ"ל היה דרכו ללמוד עם בנו ה"אמרי אמת" זצ"ל בילדותו, ולמדו דברי הגמרא כאן שהארבעה מינים צריכים להיות 'לכם', ומבואר בגמרא (מא:): הדין 'אם נתן לחבירו במתנה ע"מ להחזיר' הרי אם החזירו יצא ואם לא החזירו לא יצא.

ושאל השפ"א לבנו: מה הדין כשראונו מסר אתרוג לשמעון והתנה עמו תנאי על מנת להחזירו, ובעת ששמעון החזירו אמר לראובן שהוא מחזירו ג"כ רק בתנאי על מנת להחזיר - נמצא, שראובן - שהוא בעל האתרוג, צריך להחזיר האתרוג לשמעון, ובוה מצא שמעון דרך איך להוציא האתרוג מיד ראובן, כיון שראובן רוצה לצאת עם אתרוגו אבל זאת יוכל רק בתנאי שיחזירו לשמעון - נמצא התאנה ראובן וברמאות הוציא שמעון האתרוג מידו. והשיב ה"אמרי אמת", שיש עצה לזה, שראובן לא יחזירו לשמעון, ואע"פ שבזה לא קיים התנאי, מ"מ כיון שעיי"ז שלא קיים התנאי הרי נתבטל כל הנתינה של שמעון לראובן, א"כ הרי הוא כאילו שלא ניתן לראובן ועדיין הוא ברשותו של שמעון, א"כ הרי שמעון לא יצא כיון שנמצא שלא החזירו לראובן - והוא הרי ג"כ קיבלו בנתינה ראשונה רק בתנאי שיחזירו לראובן והואיל שלא החזירו נתבטל המתנה הראשונה ושפיר חזר למפרע לבעלים הראשונים - ראובן, ודפח"ח.

קדושת הארבעה מינים

בראשית הדברים שיבואו בעניני "ארבעת המינים", נביא מה שסיפר הרה"ק מהר"י מפשעווארסק זי"ע בענין קדושת הד' מינים, דבחודש אלול תרצ"ט פרץ מלחמת העולם השניה. ובין יוכ"פ לסוכות ברח יחד עם חותנו הרה"ק רבי איציקל זי"ע מעירם פשעווארסק, והגיעו עד לעמבערג ומשם לסיביר ברוסלאנד. בימים אלו כבר היו לו לרבי איציקל הארבעה מינים ורצה ליטלם יחד עמו, אבל חשש מאוד מאימת אנשי הצבא ליד הגבולות, ואם ששאר המינים היה יכול להטמין בין חפציו, אולם הלולב הגבוה א"א להטמין, ולכן לקח את הלולב ועיטפו ועשהו כמקל וכך הלך נשען עליו...

הרשעים כאשר ראוהו הולך עם המקל, אמרו עליו: 'דער יודע האט מאַזעס שטעקן' (-ליהודי הזה יש מקלו של משה רבינו!), ואמר ע"ז רבי איציקל, שאיך נפל בדעתם ובלשונם להתבטא כך, אלא כ"כ גדלה קדושתם של הארבעה מינים שאפילו גוי מבין ורואה שקדושה טמונה בהם...

בענין הפסול של "גזול" בד' מינים

ולקחתם 'לכם' ביום הראשון (אמור כג, מ).

בגמרא (סוכה כט:): איתא, 'ולקחתם לכם' — להוציא הגזול. ובתוס' (ל. בד"ה משום דהוה) מקשה למה לי קרא הרי לא יצא משום 'מצוה הבאה בעבירה'? עיי"ש בתוס'.

בספה"ק "ישמח משה" (פרשת בראשית ד"ה ויעש אלקים את שני המאורות הגדולים) מיישב קושית התוס' בשני מהלכים:

א] דתוס' בהמשך דבריו מקשה אהא דאיתא (לד:): לגבי לולב של אשירה דפסול משום "כתותי מיכתת שיעוריה" הואיל ולשריפה עומדת הרי הוא כאילו אין בו שיעור, ומבאר התוס' דאין לומר שאסורה משום מצהב"ע, כיון שאינו דומה לגזל, דשם מחמת עבירת הגזל באה המצוה שיוצא בו, אבל באשירה אין העבירה שנעבד סיבה לקיום המצוה, ואינו נקרא מצהב"ע ולא היה נאסר משום כך.

ולקחתם לכם ... ענף עץ אבות (אמור כג, מ).

במסכת סוכה (לב:) איתא, תנו רבנן ענף עץ עבות שענפיו חופין את עצו, ואי זה הוא הוי אומר זה הדס וכו' ואימא הירדוף - אמר אביי 'דרכיה דרכי נועם' וליכא (האי מברז בריז את הידים כקוצים שראשי עליו עשויין חדין כמחט, רש"י). רבא אמר מהכא 'האמת והשלום אהבו'. ומבארם התוס', דיש בו חסרון ב'שלום', לפי שראשי עליו חדין ועוקצין את הידים.

ולכאורה לפירוש התוס' שכל הלימוד הוא שעוקץ הידים ורק חסר ב'שלום', למה לו להביא פסוק ממקום אחר, היה לו לומר מסיפא דקרא דאביי 'דרכיה דרכי נועם' - **וכל נתיבותיה שלום?**

הגאון רבי מאיר אריק זצ"ל בספרו "טל תורה" מבאר, בהקדם קושיא על דברי רבא שאמר שאצל ההירדוף יש חסרון ב'שלום', משום שע"י הנענועים יכול לפגוע בחבירו ויברז ידיו או פניו ויגרום קטטא, ולכאורה הלא שיטת רבא

ב. ביום א' דסוכות חל הילולא דיליה (תרפ"ו). בשעתו היה מגדולי הפוסקים, וכתב תשובות רבות בהלכה, והמה ערוכים בספר שו"ת "אמרי יושר". ומהרשימות שכתב בכת"י על גליונות הגמרא נקבצו לספר ונקרא בשם "טל תורה".

גם היה מתנהג בחסידות, והיה מקושר לרה"ק רבי דוד משה מטשארטקוב ז"ע (שהילולא דיליה חל בהושענא רבה). ומסופר, שידוע על הרה"ק מטשארטקוב ז"ע שאחד הזמנים הנשגבים אצלו היה "קידוש בליל שבת", ששרר אז התעוררות גדולה בקרב הקהל, ולא היה נשאר עין אחת יבשה בכל ביהמ"ד, שכל אחד הוריד דמעות של התעוררות ותשובה. עד כדי שהיה ידוע בעולם, שבעת החזיק הכוס של קידוש היה היין תוסס. פעם בכינוס של גדולי הרופאים בעיר לעמבערג, סיפר אחד המשתתפים שהיה יהודי, על דבר זה שראה במו עיניו איך שבשעת קידוש של הרה"ק מטשארטקוב היין מבעבע, אמרו הרופאים שלפי חקירתם העלו שדבר כזה מתרחש בעת שמניחים כוס בידו של 'גוסס' - אז הוא תוסס ורותח! בזה הבינו את שגב זמן ההוא של קידוש שהיה בבחי' התפשטות הגשמיית! [הרב מנאליא זצ"ל כתב בדברי זכרונותיו ששמע מאביו הגאון מפראבינא זצ"ל שהתבטא פעם: 'לפי הדביקות ה' שראו על הרה"ק מטשארטקוב, פלא הוא שלא ראו עמוד של אש חופף על ביתו']

ודבר זה של רתיחת היין בעת קידוש היה דבר מפורסם בעולם, והיה אחרי הסתלקות הרה"ק מטשארטקוב ז"ע, והיה ידוע שהגה"ק רבי מאיר אריק שהוא מגדולי הדור נמנה מבין חסידיו המובהקים לכן פנו אנשים לשאלו אם אכן אמת הוא מה שאומרים העולם שהיין רתח בשעת קידוש? השיב להם רבי מאיר ש'אינו יודע', וכשהביעו פליאתם הלא זכה להיות הרבה שבתות בצל קדשו ואיך זה שבכלל אינו יודע מזה? אמר להם, שבעת קידוש רבו בליל שבת לא עלה בדעתו אף פעם להסתכל על הכוס, עיניו ומוחו היו רק על פני הרבי ולא הבחין ממה שמסביב לו, והפטיר להם: אבל דבר אחד יכולני להעיד שפני הרבי בערו ורתחו אז, אבל על הכוס איני יודע!!!

ב. באופן אחר מיישב ה"ישמח משה", לפי שיטת ה"יראים" (הובא במג"א סי' תרל"ז סק"ג) דאפילו למאן דאמר גזל עכו"ם שרי מכל מקום לא מקרי לכם. לפי זה, אם גזל אתרוג מנכרי ונענע בו, הרי משום מצוה הבאה בעבירה יצא כיון דגזל עכו"ם מותר, אבל 'לכם' לא הוי, עיי"ש.

ג. עוד יישוב אי' ב"שפת אמת" (שם), שבאופן שנתברר אח"כ שנתאנה המוכר, והדין הוא שהמקח בטל, הרי שהקונה לא עבר על גזילה, ואין בידו שום עבירה - אבל 'לכם' לא נקרא.

דברי השפת אמת, ניתן להבין כפי המציאות בימינו, וכן ידוע על אנשים שכבר אירעו להם כמקרה הזה:

דהנה דרך סוחר אתרוגים, לפני שמציעים אתרוגים למכירה מתבוננים בכל אתרוג ואז קובעים את מחירו, אח"כ מסדרים האתרוגים לכמה סוגים, יש מובחרים ביותר ויש מובחרים פחות וכדו' כל סוחר כדרכו. סיבת חלוקה זו היא, כי בעת המכירה הרי המוכר טרוד וא"א לו להתבונן אז היטב על אתרוג ולקבוע מחירו, ולכן שואל לכל קונה מאיזה מקום לקח וכך יודע את מחירו. ומטעם זה מזהירים את הקונים המתבוננים באתרוגים שיחזירו כל אתרוג למקום שלקחוהו משם. אבל לעיתים שוכחים ומחזירים שלא במקומם.

ומעשה שהיה, בקונה שלקח אתרוג שהיה הדר במראהו והיה מונח בין האתרוגים הזולים יותר, ושאל להמוכר למחירו וכשהצביע לו על המקום שלקחו משם, קבע לו המחיר הזול ושילם והלך לו, ובזה קיים את מצוות החג.

באחד מימי חוה"מ, הבחין המוכר באיש זה ובאתרוגו ושאלו איזה מחיר שילם עבורו, וכשאמר ששילם סכום פעוט, אמר המוכר בוודאות שטעות היה, ובוודאי אחד הקונים שהתבונן באתרוג זה והחזירו לא החזירו למקומו הנכון - כי אתרוג זה הוא הדור במיוחד ומחירו פי כמה, אולם הלוקח טען שלא היה ברצונו לרוכשו בעבור סכום גדול כזה, ולעומתו טען המוכר שהוא לא היה מוכן למכרו בעבור סכום קטן כזה - ובאופן כזה שהאונאה הוא בסכום גדול, הדין הוא שהוא **מקח טעות** ובטל המכירה.

א"כ, כשהאיש נענע באתרוג זה, הרי אין בו משום מצוה הבאה בעבירה כי לא עשה שום עבירה ורכש האתרוג בכסף שהושת עליו, אבל חסר בו ב'לכם' כי למעשה נתברר למפרע שהמקח בטל ולא היה שלו.

- **להלכה למעשה:** יש מקום לדון, כי אולי הסוחרים יודעים שלפעמים מחזירים שלא במקומם ומוכרים אדעתא דהכי.

שמיני עצרת ושמחת תורה

שיש ושמחו בשמחת תורה.

הרה"ק מקאזניץ זי"ע (היא"צ חל בערב סוכות) בספה"ק **"עבודת ישראל"** (במאמרים לר"ה ד"ה כה אמר) מבאר ענין "שמחת תורה", ובראשית דבריו מקדים בפליאה על דור המדבר שעליו נכתב (ירמיה ב, ב) "כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותיך לכתך 'אחרי' במדבר, ופירש **האר"י ז"ל** שהכוונה 'לכתך אחרי' - שאז בימיהם היה היחוד פנים באחור ואין זה שלימות היחוד. וזה הענין נפלא מלהבין, כי לפי השגת כל שכל לא היה דור כדור המדבר אשר עיניהם ראו נפלאות ה' ואומץ גדולתו ביציאת מצרים וקריעת ים סוף והורדת המן ושליו, ובפרט קבלת אש דת מימינו של הקב"ה, והקפת ענני כבוד סביב למחנותם, וכמו שכתוב (במדבר יד, יד) אשר עין בעין נראה אתה ה' ועננך עומד עליהם וגו', ואם כן אין לך יחוד כנסת ישראל עם דודה פנים בפנים כזה, וצריך ביאור שכתב האר"י על פסוק לכתך אחרי שהיה היחוד פנים באחור!?

ומבאר הרה"ק מקאזניץ הענין: לכן נראה ליישב קצת דברי חכמים כדרבונות על פי סברא ישרה הפוך מהנ"ל, כי בזמן דור המדבר אשר ראו ימין ה' רוממה עושה חיל,

ג. פעם באמצע התפילה בביהמ"ד שמע הרה"ק השר שלום מבעלזא זי"ע איש שהפסיק בדיבורים להשי"ת בלשון 'אידיש', וכשהוכיחו התנצל האברך, שגם הרה"ק המגיד מקאזניץ זי"ע התנהג כך. נוף בו הרה"ק מבעלזא: וכי ברצונך להתדמות אליו?! הלא הוא היה דומה ל'מלאך ה' צבאות', אח"כ תיקן עצמו: שלא כן, רק היה שרף, אח"כ שוב תיקן עצמו ואמר: שלא היה לא מלאך ולא שרף, אלא היה 'מה שאין הפה יכול לדבר ואין האוזן יכול לשמוע', ע"כ.

דרך עבודתו היה לחידוש, כי היה חלוש כל ימיו ומוטל במיטה ובכל זאת עבד את בוראו בגבורת ארי מתוך מסירות נפש. הרה"ק מהר"י מפשעווארסק זי"ע סיפר, שבאונגארן היה גדול בשם הגה"ק רבי יהושע מקראלי זצ"ל (הוא היה מגדולי הדור אבל לא היה נמנה על עדת החסידים, אולם נכדיו כבר היו חסידים ובניהם נכדו הגה"ק מנאסיד זצ"ל), פעם הזמינוהו לאסיפת הרבנים לדון נגד חסידים, אבל הוא סירב להשתתף, ואמר נימוקו, שבבחרותו כשהיה פעם בדרכו משיבה לביתו, עבר דרך העיר קאזניץ, וכשהגיע סמוך לביתו של הרה"ק המגיד מקאזניץ זי"ע, קראוהו שיכנס להשלים מנין, ואכן נכנס. ויהי כבואו אל הקודש, והביט בפני קדשו של המגיד מקאזניץ, היה בטוח שקראוהו להיות למנין בשעת 'יציאת נשמה' - כך היה נראה אז המגיד זי"ע, והיה בלבו תרעומות עליהם על שקוראים בחור למעמד כזה... אבל אחרי זמן מועט פתחו בתפילת מנחה, וכשהתחילו 'וידרב ה' אל משה לאמר', ראה שהמגיד הק' אור כגבור חלצו וקפץ מהמיטה, והתפלל ביגיעה עצומה - והפטיר: 'לולא שראיתי דבר זה בעיני, לא הייתי מאמין' - ולכן לא רצה להשתתף באסיפה ההוא.

לקמן הוא, דלקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה, א"כ הרי יוכל לקיח הירדוף עטוף בבגד ולא יברז ידי ולא ידי ופני חבירו, ובאופן כזה הרי אין בו חסרון של שלום ויוכל לנענע בו? ומחדש הגר"מ אריק: אמנם, הא דלקיחה ע"י דבר אחר כשר, היינו דווקא כשהדבר גם **ראוי בעצמותו**, ורק אז אם לקחו ע"י דבר אחר כשר, אבל הכא דאי אפשר ליטלו רק כשיעטפנו בבגד אז פסול הוא.

וטעם הדבר הוא, דמקרא כתוב 'האמת והשלום אהבו', שצריך להיות שניהם - אמת ושלום, ואמת הוא רק כשתוכו כברו, ואם דבר זה כמות שהיא עוקץ את הידים ו'פסול', ורק ע"י שיעטפו בבגד אחר אינו מברז ידי, אין זה אמת - כי אין תוכו כברו, ופסול הוא.

ולכן שפיר מייתי רבא מקרא ד'האמת ושלום אהבו', דהרי פסולו ממה נפשך, דאם יקח הירדוף כמות שהיא, הרי חסר ב'שלום' כיון שמברז הידים, ואם יעטפנו ואז אינו מברז, ואין בו החסרון של שלום אבל אז הרי חסר ב'אמת' דאין תוכו כברו. לכן אינו לומד מוכל נתיבותיה שלום, שאז היה יכול ליטלו מעוטף בדבר אחר, שכבר אין חסרון ב'שלום', משא"כ כשהלימוד הוא מאמת ושלום יחד, אסור גם באופן כזה.

*

בדבר זה של ענין 'תוכו כברו' הנלמד בד' מינים נראה גם לגבי אתרוג, כדאיתא ב"**חתם סופר**" (דרשות לסוכות, ל"ט טו"ד) על האתרוג אשר 'טעם עצו ופריו שוה', וכוונת 'עץ' הוא שורש האדם ולבו, ו'פרי' הוא המעשה, ורומז על העבודה המובחרת שהוא בחי' האתרוג שצריכה להיות תוכו כברו, ולא יהא נסתרו מחולק על גגלהו, עיי"ש. [ואפ"ל עוד, שלכן נקראים הצדיקים בשם 'אתרוג' (כידוע מדברי המדרש דד' מינים רומזים לד' כיתות בישראל) שמהותו של צדיק הוא 'תוכו כברו' בעבודת ה']

ויש להוסיף עוד, מדברי ה"**שפת אמת**" (סוכה לה. בד"ה בגמ' ת"ר) על דברי הגמרא (לה.) ת"ר 'פרי עץ הדר' - שטעם עצו ופריו שוה, הוי אומר זה אתרוג. ומפרש רש"י: 'פרי עץ' - היינו שהעץ כפרי בטעם שוה. ומבאר השפ"א הטעם שנקרא 'הדר' אם טעם עצו ופריו שוה, כיון שבשעת בריאת העולם ציוה השי"ת על הארץ שיוציא אילנות שיהיו 'עץ פרי' - היינו שיהיה 'טעם העץ כטעם הפרי', אבל לא ציית, ולא כן עשה, רק הוציא 'עץ עושה פרי' - ורק האתרוג ציית לציוו ה' והוציא עץ ופריו שוה, ולכן שפיר נקרא בשם 'פרי עץ - הדר', שה'פרי עץ' זהו 'הדר' - שציית לציווי השי"ת להוציא טעם עצו ופריו שוה.

*

חיזוק רב הוא על דורנו, דור עיקבתא דמשיחא, שהחשכות גוברת וכל דבר של קדושה עולה בקושי, וכבוד ה' מוסתר יותר, אז ידע האדם שעבודתו רצויה הוא בבחי' ייחוד פנים בפנים, ומעלתו גדולה מדור המדבר, כי בעבודתו נראה באמת צול מלכותו ית"ש עליו.

וה"שפת אמת" (תרמ"ד בד"ה א' בגמרא) מבאר כענין הזה לגבי מצוה סוכה בימינו וזל"ק: **ואפשר כי בדורות הללו חביב יותר לפניו יתברך מצות סוכה**, כי סוכה היא צילא דמהימנותא, והראשונים הרגישו בחלות שם שמים על הסוכה וראו האושפיזין, ואנחנו אין אתנו יודע עד מה, **עכ"ז אנו חוסים בצילא דמהימנותא רק באמונה א"כ הרי המצוה יותר חביב**, שמקיימים הכתוב (צפני' ג' יב), "עם עני ודל – וחסו בשם ה'" ומסיים: אח"כ ראיתי שגם מו"ז (החי' הר"ם) אמר כעין דברים אלו שבימינו נקרא 'יותר' צילא דמהימנותא. ע"כ. עוד כותב השפת אמת (תרמ"ח בד"ה וכתב) בענין זה לגבי מצות הערבה: דלכאורה אין בו טעם וריח א"כ למה נמנה בין ארבעת המינים?! אלא חשיבותו הוא, שהוא 'מצפה לישועה' ואז הוא כלי מוכן להיות נושע בה' (ולכן ביום הושענא רבה אושפיזא דדוד לוקחים הערבה, כי דוד רומז על הצפיה לישועה שכן נתקן בברכת 'את צמח דוד' התפילה 'כי לישועתך קוינו ומצפים לישועה') ומפטיר השפת אמת: **וכן הוא בדורות השפלים, כי עיקר הישועה תהיה במהרה בימינו בדורות השפלים דווקא ככתוב 'עם עני ודל – וחסו בשם ה' עיי"ש.**

ולכן, ימים אלו הוא העת שיקבע האדם לנפשו גודל ערך עבודתו את בוראו, ומהם ימשיך שמחה בעבודת ה' לכל ימות השנה, וכפי שפירש הרה"ק **רבי משה'לע מבאיאן זי"ע** הכתוב (ברכה לג, יט) "כי שפע ימים ינקו ושפוני טמוני חול", דבתוה"ק אין נקודות, ואפשר לקרוא 'כי שפע ימים ינקו' – היינו משפע הימים האלו צריכים לינק, 'ושפוני טמוני חול' – להטמינם ולאצרים בקרבו לימות החול הבאים אחריו, אכ"ר.

בדורנו מי ששייג חכמותיו. וכן כדאי לציין שאפילו אלו שלא היו מעדות החסידים דיברו מעומק ספרו הק'. רבי אורי ווייסבלום שליט"א משגיח ישיבת "נחלת הלויים" בחיפה אמר מה ששמע מפי המשגיח רבי אליהו דסלר זצ"ל שהתבטא פעם, שהענינים העמוקים ביותר נמצאים בספה"ק "עבודת ישראל". ושמעתי מאחד ששמע מהמקובל רבי ישראל נח וויינשטויב זצ"ל שאמר פעם: אחרי הלימוד בכל ספרי קבלה או אפשר להתחיל ללמוד ולהבין דברי הרה"ק מקאנאני זי"ע!

לע"נ האה"ח מרת לאה ב"ר יעקב נפתלי ע"ה

געדלציילער

גלב"ע ערב סוכות תשס"ז

ת.נ.צ.ב.ה.

וגדולותיו וגבורותיו, בוודאי אין תימה אשר עבדוהו באמת ובלב שלם, מאחר שהיה יורד עליהם אש מן השמים, יראת ה' ואהבתו, על ידי ראותם נפלאותיו בעליל, לכן הגם שהיתה עבודתם בשלימות וביתר שאת, מ"מ לא היתה חשובה כל כך, כי החוש נותן – למי שרואה גדולת ה' ומלכותו כמותם שיקבל עליו צול העבודה מפני אדון האדונים – לכן נקרא הייחוד פנים באחור, ומה שכתוב שם בכתוב 'זכרתי לך חסד נעורך אהבת כלולתיך', היינו כמו שאמרו במדרש (מכילתא בשלח ג) שהלכו ששים ריבוא למדבר עם נשים וטף על אמונתם ולא שאלו מי יתן לחם ומים וכל הצטרפות לריבוי עם כזה וכו', ואעפ"כ היות שהיה אחרי ראותם הנפלאות נקרא 'ייחוד פנים באחור'. אבל **אחר כך, בדורות אחרונים, וכל מה שכבוד ה' הסתיר דבר יותר, ואין נראה אומץ ידו ונפלאותיו, ואף על פי כן מתחזקת כנסת ישראל ומתדבקת ביוצרה ומקבלת צול מלכותו ולא תפנה אל רהבים ושטי כזב, בפרט בחורבן ומצור ומצוק – יוכל להיות כי עבודתם נקרא בשם 'ייחוד פנים בפנים'.**

ומבאר הענין גם לגבי חודש תשרי: והנה ראש השנה נקרא בספרי קבלה בסוד שמאלו תחת לראשי (שיר השירים ב, ו), כי גם בראש השנה כשיושבים למעלה כסאות למשפט והפחד נוגע בלב כל איש ישראל, אין תימה שכל אחד מישראל משעבד את לבו לאביו שבשמים ביראתו ואהבתו כי בא עליו מן השמים, ולכן נקרא הייחוד בשם אחוריים – עד אחר יום הכפורים והושענא רבה שנמחלו עוונותיהם והקב"ה מחדש על עמו שנה טובה ומתוקה וישבו לבטח אם ירצה ה' – **ואז, אף על פי כן יש להם לב אחד לאביהם שבשמים, אז נקרא הייחוד פנים בפנים כנ"ל. וזה נתגלה ביום שמיני עצרת ושמחת תורה שעמו ישראל שמחים וטובי לב ועובדים הבורא מ'תשוקת נפשם', ולא משום פחד בעולם רק יראת רוממתו ואהבת גדולתו יתברך שמו, עכדה"ק.**

ד. מה גדלו דיבורים קדושים הללו שיצאו מפ"ק של המגיד זי"ע ונכתבו עלי ספרו הק' "עבודת ישראל", שידוע קדושת לימודו בכלל, ומה שהפליגו צדיקים במעלת ספריו הקדושים בפרט, דרב גובריה היה הן בנגלה והן בנסתר, והיה מוסר שיעורים בגמרא ממנו נקבצו הספרים "בית ישראל" – חידושים עמוקים על הש"ס. ועל שיעוריו כותב בנו הרה"ק רבי משה אליקים בריעה זי"ע בספה"ק "קהלת משה" (פרשת ויקרא, ד"ה ויקרא) וזל"ק: פעם אחת ה' אאמו"ר ביחד עם הרה"ק מו"ה זושא מהאניפאלי, והלך הרב הנ"ל לביהכנ"ס להשיעור שאמר אאמו"ר זללה"ה, ובתוך השיעור נפל הרה"ק מו"ה זושא הנ"ל על פניו, ואח"כ שאלו אותו מפני מה נפל על פניו? והשיב מוחמת שראה איך שפמליא של מעלה כולם באו להשיעור של הרב המגיד לשמוע דבריו הקדושים, ומגודל הפחד והאימה משכינת כבודו יתברך ומפמליא דיליה לזאת נפל על פניו, עכדה"ק. ובנסתר כתב כמה ספרים, ומפורסם הוא על שם ספרו הקדוש "עבודת ישראל" שהרה"ק מצאנו זי"ע כותב בדברי הסכמה בזה"ל: 'לדעתי אין